

POLICY PAPER

**MÁ BÝT ČÍNA PRIORITOU ČESKÉ
ZAHRANIČNÍ
POLITIKY V ASII? NE**

(Prošlo oponentním řízením)

Rudolf Fürst

březen 2008

Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.
Nerudova 3
118 50 Praha 1

Má být Čína prioritou české zahraniční politiky v Asii? Ne

Rudolf Fürst

- **ČLR nemůže a neměla by být hlavní prioritou** českých politických a ekonomických cílů v Asii. Není zatím jasný důvod činit změny ve vyvážené a nezáúčastněné politice ČR v Asii.
- České vládní instituce prokazatelně Čínu **nepodcenily**.
- Česká republika uplatnila všechny reálné možnosti jak zlepšit vztahy s ČLR. **Trpělivé a postupné budování pozice v ČLR** je dlouhodobý úkol.

Úvod

Rostoucí mezinárodní význam Čínské lidové republiky (ČLR) nutí českou zahraniční politiku tuto skutečnost reflektovat. Ekonomický potenciál asijské velmoci je velkou výzvou ve snaze posílit a diversifikovat české exportní a investiční aktivity. Vzhledem k omezené veřejné debatě v ČR na toto téma, které je znejasněno vzájemnými atakami politických stran a zamlženo vlivem médií, a s ohledem k nedostatečnému počtu akademických výstupů, zaslouží zamyslet se, do jaké míry je ČLR v současné české politice v Asii zohledněna.

O důvod víc je, že opoziční Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) prostřednictvím předsedy Jiřího Paroubka opakovaně vyslovila kritiku současné vlády za nedocení významu ČLR (interview Rudolf Fürst a také časopis *Ekonom*), s vyjádřením názoru, že existuje skupina zemí, k nimž náleží také ČLR (kromě ní např. dále Rusko, Indie a další), kterým by měla být věnována větší pozornost. Explicitně předseda Paroubek jako hlavní prioritu ČLR neuvedl, v interview (Rudolf Fürst) souhlasil s vytipováním více asijských zemí najednou (Indie, ČLR, Japonsko, Mongolsko, Vietnam). Sama idea, zda by měla ČLR být hlavní prioritou, však stojí za uvážení, bez ohledu na její autorství a vnitropolitický kontext.

Tento text se zamýšlí nad takovou hypotézou a zkoumá jednotlivé politické a ekonomické aspekty možné přednostní orientace ČR na ČLR v Asii. Politická rovina užšího česko-čínského spojení však po analýze situace nedává české straně reálné možnosti, ani hospodářský přínos ČLR ve srovnání s ostatními asijskými partnery ČR nenabízí jasný důvod, aby ČR něco změnila na dosavadním přístupu.

Závěrem a doporučením je, že ČLR nemůže a neměla by být hlavní prioritou české politiky v Asii. Česká strana by však Čínu rozhodně neměla opomíjet, měla by o ní

vést seriózní diskusi, zdokonalit své expertní zázemí a pokračovat v osvědčených způsobech podpory českého exportu a investic v ČLR.

1. Význam ČLR pro ČR v dokumentech státních institucí

Vyjdeme-li z obecných oficiálních dokumentů MZV a vlády, pak *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* (MZV ČR) se o ČLR výslovně nezmiňuje, Asie jako celek je zmíněna jen v obecných sděleních. V *Programovém prohlášení vlády* (tj. současné) není v oddílu *Zahraniční a bezpečnostní politika* zastoupena ani Asie jako celek.

Na úrovni teritoriálního odboru MZV pro země Asie a Pacifiku existuje interní materiál *Česká republika v Asii (Strategie rozvoje vztahů se zeměmi a oblastmi Asie)*, který se vztahuje na většinu Asie mimo Přední východ. V tomto dokumentu, který teritoriální odbor zpracoval v letech 2006–2007 a rozeslal k oponentuře českým akademickým institucím zabývajícím se Asií, je vyslovena hlavní idea: diversifikovat české ekonomické zájmy také do dalších oblastí, kde existuje tradice kontaktů z minulosti. Tento text Čínu zahrnuje, ale její místo je postaveno do souladu s významem ostatních důležitých zemí v Asii pro ČR. Takovéto vidění Číny potvrzuje i interview časopisu *Ekonom* (č. 5, 1.–7. 2. 2007, s. 39) s ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem, který počítá ČLR k prioritním zemím ČR v intencích proexportní politiky vlády (viz níže) a vyjadřuje záměr finančně a personálně posílit zastupitelské úřady ve vytipovaných oblastech. ČLR je tedy na MZV kontinuálně vnímána jako **jedna z priorit, nikoliv ale jediná v Asii**.

Pozornost vůči ČLR na úrovni rezortních ministerstev nejviditelněji vyjadřuje *Exportní strategie MPO pro roky 2006–2010*, která explicitně uvádí ČLR, Indii a Vietnam jako prioritní země. MPO pro ČLR vypracovalo vlastní specifický materiál *Strategie pro posazování dlouhodobých zájmů ČR v Číně*.

S ohledem na výše zmíněné materiály MZV a MPO lze konstatovat, že téma Číny koresponduje především s ekonomickými zájmy ČR a že existuje evidentní snaha o **konceptnost, kontinuitu a systematičnost**. Politický zájem ČR vůči samotné ČLR doposud nikdo v ČR veřejně explicitně nedefinoval, kromě obecných konstatování, jak je ČLR významná země.

2. Podpora a prosazování českých zájmů v ČLR

Podpora exportu

V rámci konkrétních kroků v hospodářské oblasti, které z obecných koncepčních úvah vycházejí, je třeba především zmínit zřízení poboček agentury CzechTrade v Šanghaji a nově také v Čcheng-tu, hlavním městě provincie S'-čchuan z popudu vlády a MPO. Tím je uskutečněna snaha **regionálně pokrýt rozsáhlé území ČLR**,

přičemž na severu tuto funkci plní ekonomická sekce zastupitelského úřadu v Pekingu. Přínosem této formy **nepřímé podpory exportu** je poskytovat za státem dotovanou cenu poradenský servis, zprostředkovat jednání s místními klienty, předat českým klientům cenné zkušenosti z terénu a pomáhat s propagací. ČLR patří k exportně náročným oblastem a čeští podnikatelé často neměli dostatečné znalosti a zkušenosti. Významný **nárůst českého exportu** do ČLR v roce 2007 o 70 procent lze interpretovat jako úspěch, na kterém má státní podpora také podíl.

Politická záštita

O významu ČLR na úrovni vládních institucí svědčí vysoký počet návštěv, který navazuje na trend z doby předchozí levo-středové vlády. Většina návštěv ČLR je motivována ekonomicky ve snaze prosadit zájmy českých exportérů a investorů, roste také zájem o čínské investice do ČR. V roce 2007 se do ČLR postupně vypravily delegace hejtmanů v čele s Janem Bendlem (všichni ODS), ministrem zemědělství Petrem Gandalovičem (ODS), ministrem průmyslu a obchodu Martinem Římanem (ODS), a také skupina senátorů vedená místopředsedou senátu Jiřím Liškou a předsedou hospodářského výboru Senátu Jiřím Adamovičem (oba ODS). Do ČLR zamířila v minulém roce také delegace opoziční ČSSD.

Tento **vysoký počet návštěv českých politiků potvrzuje trend** nastolený předchozí vládou v čele s ČSSD ve snaze o povýšení úrovně česko-čínských vztahů. Lze tedy hovořit o **kontinuitě** v úsilí politické reprezentace o aktivní kontakty s ČLR. Tento evidentní fakt znejasňuje většina médií, která selektivně soustřeďuje pozornost a kritiku převážně na ČSSD – že do ČLR jezdí, zatímco prokazatelně častějšími návštěvníky ČLR byli v roce 2007 členové ODS. Důvodem mediální kritiky je stereotypní zaujetí nedemokratickým režimem v Číně. Vzhledem k četnosti návštěv politiků vládní ODS v ČLR se jeví kritika opoziční ČSSD z důvodu podcenění ČLR jako neopodstatněná.

3. Hypotéza: Mohla by ČLR být hlavní prioritou ČR v Asii?

Vezměme v úvahu eventualitu, že Praha učiní z ČLR klíčovou zemi své politiky v Asii, ačkoliv tuto možnost nikdo v ucelené podobě veřejně neprezentoval. Jednalo by se o dosud **nový krok**, kterým by česká diplomacie vybočila z dosavadní linie. Každou změnu je třeba především napřed zformulovat a zdůvodnit, pokusme se proto o analýzu vyhlídek ČR.

A) Politická rovina

1) **Úzká politická vazba mezi ČR a ČLR nemá historickou tradici**, vztahy mezi ČSR/ČSSR a ČLR byly nekontinuální, omezené obdobím protektorátu

(1939–1945), poté příslušností ČSSR do východního bloku a podřízeností vůči Moskvě. ČLR v době studené války hledala v komunistickém bloku proti SSSR spojence v případě Jugoslávie, Albánie a Rumunska. Peking si zvykl vnímat Československo (později zřejmě i ČR) jako **satelit**, který se často angažuje na straně soupeřů ČLR – napřed SSSR a později USA.

2) V širším mezinárodním kontextu (než jen v Asii) by příklon ČR k ČLR přinášel spíše obtíže – ve vztahu k USA, dále pak s ohledem na čínské kontakty s problematickými režimy v Asii, Africe a Latinské Americe. Na půdě mezinárodních organizací by česká podpora Pekingu zproblematisovala podporu ČR Japonsku a Indii pro případné členství v RB OSN. Český neúspěch v pokusu o získání postu nestálého člena RB OSN byl důsledkem čínského lobbingu proti ČR, což nenasvědčuje zájmu Pekingu o nadstandardní vztahy s ČR.

3) Politický vývoj ve východní, jihovýchodní a jižní Asii není možné přesně odhadnout, nelze vyloučit budoucí **polarizaci** mezi ČLR a jejími satelity a na druhé straně skupinou proamerických (většinou demokratických) států – Japonskem, Jižní Koreou, Tchaj-wanem, Filipíny, Indií a možná Vietnamem. Mezi těmito uskupeními nemusí dojít k otevřenému konfliktu, vzájemné napětí však nelze považovat za nepravděpodobné.

Pak je třeba zodpovědět otázku, co příklon k jedné ze skupin přinese z hlediska zájmů ČR, když do této doby Praha žádný specifický politický cíl v dané oblasti Asie neměla. **V čem by česká podpora Pekingu nabízela více možností** než pragmatická, nezáúčastněná, vyvážená a flexibilní politika ČR, která se i v logice všech asijských partnerů jeví jako akceptovatelná, racionální a předvídatelná.

4) Vazba ČR na autoritářskou Čínu může přinést zhoršení vztahů s demokratickými asijskými zeměmi, se kterými Praha udržuje intenzivnější a srdečnější vztahy. Zatímco politické kontakty s těmito partnery jsou na velmi dobré úrovni a ještě se dále zlepšují (např. Japonsko, Indie, Korejská republika, Vietnam, Thajsko, Mongolsko, na neoficiální úrovni Tchaj-wan), na první politickou návštěvu na nejvyšší úrovni z ČLR musela ČR čekat 18 let (naposledy v Praze předseda KS Číny Čao C'-jang v roce 1987) po početných návštěvách předsedů českých vlád a jedné prezidentské (Čalfa /ČSFR/ 1991, Klaus 1994, Zeman 1999, Paroubek 2005; prezident Klaus 2004). Opakovaná oficiální pozvání Peking řadu let ignoroval, předseda vlády Wen Ťia-pao přijel až v roce 2005, rok po vstupu ČR do EU a v rámci svého evropského turné. Z těchto faktů lze obtížně vyvodit, že by ČLR pokládala ČR za významnou zemi ve svých zahraničněpolitických úvahách.

5) Česká republika je malá země a nemá pro čínské strategické uvažování velký význam, i když situaci může změnit členství ČR v EU a právo spolurozhodovat o důležitých otázkách – zbrojním embargu vůči ČLR a udělení statutu tržní ekonomiky (MES). Politickou váhu má zajisté i dočasné předsednictví ČR v EU. Pekingu ale stačí jen běžná rutina, snažící se jednotlivé země EU získávat individuálně na svou stranu s cílem ovlivňovat rozhodování EU jako celku. Pro ČR je získat politický vliv v ČLR příliš komplikovaný úkol s nejasnou perspektivou,

příklad prudkého ochlazení vztahů mezi Německem a ČLR v roce 2007 naznačuje, že ani tak (v čínské optice) významná země si nemůže být jista bezproblémovým vývojem kontaktů s Pekingem. Ukazuje se také, že vliv politických osobností na vztahy s ČLR je zásadní (Schröder, Chirac) a výměny politických elit mohou významně změnit situaci. Tento argument může zproblematizovat vyhlídky pokusů o nadstandardní a dlouhodobé kontakty v Číně. Varováním je i **ochlazení vztahů mezi celou EU a ČLR**, které lze vystopovat od druhé poloviny roku 2006.

6) Česká republika je v evropském kontextu svou kritikou **ČLR za porušování lidských práv** nepřehlédnutelná. Též neoficiální kontakty ČR s **Tchaj-wanem** jsou velmi aktivní. **Návštěvy dalajlámy i tchajwanských představitelů v ČR** česko-čínské vztahy nijak formálně nepoškodily, v Pekingu ovšem určitě nevzbudily sympatie.

7) Vnitropolitická situace v ČR také nedává nadějně vyhlídky pro bližší politické kontakty s ČLR. Většina pravice vidí ČLR velmi kriticky pro porušování lidských práv, zatímco levice, která je více pročínská, zase podceňuje možnou kritiku ČLR zleva, vůči které je současná Čína zranitelnější ještě více. Stranou od hlavního směru české politiky vůči ČLR stojí křesťanští demokraté (KDU-ČSL), projevující se vůči ČLR chladně, a nakonec Strana zelených (SZ), která se v kritice Pekingu za lidská práva, útisk v Tibetu a ekologickou devastaci vyhranila nejvíce (každoroční kampaň Vlajka pro Tibet, založení Skupiny přátel Tibetu v Poslanecké sněmovně Parlamentu), navíc vystupuje také na podporu Tchaj-wanu a jeho pokusů o širší mezinárodní uznání. Česká veřejnost je pak většinou vůči ČLR kritická, často až neúměrně, české nevládní organizace jsou velmi aktivní a spolu s médii přispívají k **nepopulárnímu obrazu Číny v Česku**.

8) V českém prostředí se lze setkat s velmi nevěcnými a nerealistickými představami o současné Číně, které pramení z překvapující neinformovanosti a neschopnosti zbavit se ideologických předsudků a stereotypů, k nimž patří paušální odsudky z důvodu porušování lidských práv, znechucení z formální existence komunismu v ČLR a na druhé straně fascinující představy o možnostech čínské ekonomiky.

9) Příležitostné politické neshody s Pekingem nemusí být nevýhodou. Velmi dobré akademické a kulturní kontakty ČR s Tchaj-wanem např. stimulují ČLR k soutěžení, ze kterého česká strana profituje. Nelze dokázat, že by submisivní chování čínské partnery přimělo k poskytování výhod. Kritika Pekingu za lidská práva zaznívá ze všech demokratických zemí a ČR není ojedinělým případem. Zažitý strach z ekonomických sankcí opomíjí fakt, že ČR v Číně zatím neměla příliš co ztratit, na rozdíl od velkých firem formátu Airbus, Siemens a podobných.

Z výše uvedeného vyplývá závěr, že **hypotéza politického sblížení ČR a ČLR nevyznívá z české perspektivy odůvodněně**. Individuální pokusy českých politických elit o rozvíjení kontaktů v Číně dosavadní kurz české politiky v Asii v ničem neomezuje. Snahy o politický vliv v ČLR nemá smysl podcenit, otázkou je

individuální schopnost českých politických elit vybudovat si fungující klientské vazby v čínských politických sférách a jejich konkrétní efekt.

B) Ekonomická perspektiva pročínské politiky

Ačkoli je Čína v českém prostředí jako potenciální ekonomický partner hodnocena v superlativech, **skutečná ekonomická váha ČLR v ČR byla doposud překvapivě nízká**. Ekonomický přínos zemí Asie (bez Předního východu) spočíval zatím hlavně v obchodě a investicích do ČR (PZI). K nejvýznamnějším investorům z oblasti Dálného východu patří od 90. let hlavně Japonsko a Tchaj-wan, k nárůstu investic se posléze výrazně zařadila také Jižní Korea, zejména vstupem koncernu Hyundai do ČR. ČLR byla až do roku 2006 investičně nevýznamnou zemí, její podíl PZI do ČR se držel na srovnatelných hodnotách s Indií, o dva číselné řády za Japonskem. Teprve díky několika prvním významnějším projektům v roce 2007 se ČLR dostala v rámci asijských investorů na 4. místo.

Proč je ČLR považována v ČR za významného investora, není jasné. ČLR začala investičně expandovat do zahraničí podstatněji měrou až po roce 2000 a zaměřovala se na skupování nalezišť strategických zdrojů – zejména energetických surovin a rud barevných kovů. Další významné investice ČLR směřovaly do moderních výrobních odvětví s významnou, mezinárodně zavedenou obchodní značkou. ČR nepatří k zemím, které by takovýto okruh komodit zahraničním investorům mohly podstatnou měrou nabídnout, o výrobní značky ČR nebyl v ČLR ve světové konkurenci zatím valný zájem. Československé výrobky si pamatuje již jen stará generace, u mladších Číňanů se spojuje image ČSSR/ČR s nevalnou představou o bývalém východním bloku.

Pokud jde o zahraniční obchod ČR a ČLR, **nízkou úroveň realizovaných vývozu z ČR do ČLR** (0,6 procent z celkových exportů) lze označit za neúspěch, i při výše uvedeném nárůstu exportů za minulý rok o 70 procent. Vzhledem k nízkému výchozímu základu se stále jedná o malý objem, navíc masivní nárůst importů čínského zboží do ČR je naproti tomu spíše důkazem o **úspěšnosti čínských partnerů**, a ještě k tomu za cenu **prudkého růstu obchodního deficitu** na české straně, přesahujícího 7 miliard USD (rok 2007).

Čína se navíc spíše než obchodním partnerem stává **konkurentem** ČR, když na český trh bez omezení začínají pronikat i průmyslové výrobky, které konkurují hlavním exportním odvětvím ČR (zejména automobily). Textilní, kožedělný a obuvnický průmysl byl v ČR tiše obětován, aniž by česká strana za svou liberální obchodní politiku získala jediný ústupek.

Čínská strana uplatňuje kontinuálně neomerkantilistickou hospodářskou politiku, ČR odpovídá politikou liberální. České politické delegace obvykle žádají čínskou stranu, aby umožnila větší přístup českého zboží na svůj trh, a stěžují si na neúměrný vzrůst obchodního deficitu ČR. Očekávat ovšem vstřícné kroky od čínské strany nelze považovat za realistické. Čínská vláda ani nedisponuje

prostředky, jak ovlivnit průběh obchodu mezi jednotlivými firmami. Státem řízený systém ekonomiky byl v ČLR opuštěn, do určité míry přetrvává jen u státních podniků v oblasti těžkého průmyslu. Tyto podniky však prochází transformačními obtížemi a nelze je většinou považovat za solventní odběratele. Příliv exportů do ČLR a sociální napětí nutí čínské instituce pokračovat v ochraně vlastních výrobců, po vstupu do WTO většinou formou netarifních, nepřímých nástrojů.

Česká republika ani na půdě EU nepodporuje opatření, která by levné čínské dovozy z ČLR ztížila. Existuje tedy evidentní nesoulad mezi českou rétorikou vůči ČLR (stížnosti na nadměrné importy z ČLR) a reálnými postupy v EU. Jedinou možností, jak prosadit zájem v oblasti porušování autorských práv a nekorektních obchodních praktik (netarifní překážky) v ČLR, je postoupení stížnosti na úroveň Evropské komise a účast ve společných postupech na půdě WTO. Individuální pokusy ČR o změny obchodních vztahů s ČLR jsou již nerealizovatelné.

ČLR je zatím spíše **dlouhodobým cílem** české obchodní a investiční činnosti, reálné výsledky zatím nepotvrzují, že by oproti ostatním asijským zemím jednostranná vazba právě jen na ČLR přinášela efekt. **Diverzifikace** českých ekonomických zájmů do dalších asijských zemí – spolu s ČLR – pak je jediným logickým závěrem. Investiční úspěchy českých firem kupř. v Indii (výstavba elektrárny v Džarkhandu, modernizace elektrárny Ennore) dávají možnost srovnat míru rizik a obtíží při sjednávání velkých projektů, navíc s nižší mírou rizika politizace.

Projekt dostavby elektrárny v čínském Šen-tchou je spíše odstrašujícím příkladem, i když kvůli němu lobbovaly ještě předlistopadové vlády v 80. letech. Čínská strana řešení dostavby oddalovala až do stadia, kdy česká strana přistoupila na ekonomicky krajní podmínky.

Je třeba připustit, že vlády jiných evropských zemí uplatňovaly podobnou strategii podpory projektů i za cenu ztrát (např. v době kancléře Gerharda Schrödera, zakázky pro firmy v bývalém východním Německu), avšak pozice ČR je v nepoměrně slabším postavení v ČLR a je velmi sporné své možnosti s velkými zeměmi EU srovnávat.

4) Závěr a doporučení

- **ČLR nemůže a neměla by být hlavní prioritou** českých politických a ekonomických cílů v Asii. Představa zvláštních vztahů ČR s ČLR nebyla doposud formulována a není zatím jasný **důvod** činit změny ve vyvážené a nezúčastněné politice ČR v Asii.
- Ekonomické motivy nepotvrzují výhodnost jednoznačné orientace na ČLR, neboť i další asijské země představují dobrou perspektivu pro české exporty a investice. Důležitým ekonomickým přínosem asijských partnerů jsou investice do ČR, ve kterých ČLR zatím nebyla významná.

- ČLR není jen objektem českých ekonomických zájmů, ale také rostoucím **konkurentem** českých výrobců.
- V ČR chybí dostatečné **akademické zázemí**, které by studovalo moderní realie ČLR a které by se přiblížilo úrovni zahraničních univerzit a výzkumných center. Chybí lepší **informační možnosti** (knižní publikace, odborné časopisy), **aktivní kontakty mezi existujícími pracovišti** a dostatek **kvalitních publikačních výstupů**.
- Není důvod měnit dosavadní přístup vládních institucí, které prokazatelně Čínu **nepodcenily**. Pokračování ve věcné diskusi o českých zájmech v ČLR je na druhé straně třeba považovat za vítané a žádoucí. Vzájemnou komunikaci a spolupráci státních i nestátních aktérů lze prohloubit poznání tématu a nalézt další konkrétní řešení.
- Česká republika uplatnila všechny reálné možnosti, jak zlepšit vztahy s ČLR. **Trpělivé a postupné budování pozice v ČLR** je dlouhodobý úkol. Snaha akcelarovat tento proces naráží na malý čínský zájem o ČR, který nelze snadno ovlivnit. Výhodou je **předstih dobrých kontaktů ČR s vyspělejšími východoasijskými zeměmi** – s Japonskem, Korejskou republikou a Tchaj-wanem – které předznamenávají trendy v pevninské Číně a které ČLR v mnoha aspektech napodobuje.
- Lze doporučit **posílení činnosti agentur** CzechTrade, CzechInvest a CzechTourism, případně jejich další expanzi v regionech ČLR, pokud bude existovat efektivní potřeba.

Odkazy:

- *Česká republika v Asii (Strategie rozvoje vztahů se zeměmi a oblastmi Asie)*. MZV ČR, interní dokument, 2007.
- *Exportní strategie MPO pro roky 2006–2010*, www.businessinfo.cz/cz/rubrika/exportni-strategie-cr-2006-2010/1001404/.
- Fürst, Rudolf: *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Doktorská disertační práce na FSV UK, nepublikováno, v přípravě, 2008.
- *Interview Jiřího Paroubka pro ÚMV (Rudolf Fürst)*. Listopad 2007, nepublikováno.
- *Jen jedna z priorit* – Interview Karla Schwarzenberga. *Ekonom*, č. 5, 1.–7. 2. 2007, s. 39.
- *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. MZV ČR, 2003.

- *Programové prohlášení vlády*. Vláda ČR, www.vlada.cz/scripts/deatail.php?id=20840, 2006.
- *Přímé zahraniční investice do ČR*. Statistika za jednotlivé roky 1990–2007. Česká národní banka, www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/pzi/index.html.
- Shambaugh, David: *China-Europe Relations Get Complicated*. The Brookings Institution, May 2007, www.brookings.edu/opinions/2007/05china_shambaugh.aspx.
- Studwell, Joe: *The China Dream, The Quest for the Largest Great Untapped Market on Earth*. Grove Press, New York, 2003.
- *Vztahy ve hvězdách*. Interview J. Paroubka. *Ekonom*, č. 5, 1.–7. 2. 2007, s. 38.
- *Zahraniční obchod*. Český statistický úřad, www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-6.